

Sygn. akt V CSK 51/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Urzędu Skarbowego w G.
przeciwko A. F.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 12 grudnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 września 2012 r.,

1) oddala skargę kasacyjną;

2) zasądza od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa -

- Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kwotę 2 700 zł (dwa

tysiące siedemset złotych) tytułem zwrotu kosztów

postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 5 września 2012 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanej A. F. od wyroku Sądu pierwszej instancji zasądającego od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa - Urzędu Skarbowego w G. kwotę 149 419 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 7 czerwca 2010 r. z zastrzeżeniem, że powyższe roszczenie może być zaspokojone wyłącznie z nieruchomości bliżej opisanej w wyroku, dla której prowadzona jest określona księga wieczysta i tylko do wysokości hipoteki przymusowej ustanowionej na nieruchomości na rzecz Urzędu Skarbowego w G.

Sądy ustaliły między innymi, że nieruchomość tę nabyli A. Ł. i P. Ł. jako wspólnicy spółki cywilnej „B.” w G. W prowadzonej dla nieruchomości księdze wieczystej została wpisana hipoteka ustawowa w kwocie 157 374 zł z odsetkami na rzecz Urzędu Skarbowego w G. za zaległości podatkowe spółki cywilnej „B.” wynoszące 54 681,76 zł z odsetkami z tytułu podatku VAT za 1995 r. Podstawę wpisu hipoteki stanowiła decyzja Urzędu Skarbowego, dotycząca Przedsiębiorstwa Wielobranżowego B. spółki cywilnej A. Ł. i P. Ł. Spółka ta funkcjonowała do października 2002 r. Wydana też została decyzja administracyjna o odpowiedzialności A. Ł. i P. Ł., jako osób trzecich, za zobowiązania podatkowe zlikwidowanej spółki cywilnej w wysokości 5 394,23 zł., jednak ostatecznie wyrokiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, który uprawomocnił się w dniu 15 kwietnia 2008 r., decyzja ta została uchylona.

W dniu 20 kwietnia 2007 r. A. Ł. i P. Ł. wystąpili do Sądu Rejonowego w G. o uzgodnienie treści księgi wieczystej prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości z rzeczywistym stanem prawnym przez wykreślenie hipoteki ustawowej w wysokości 157 374 zł, ustanowionej na rzecz Urzędu Skarbowego w G., wskazując, że hipoteka wygasła, gdyż nie istnieje wierzytelność nią zabezpieczona, bowiem decyzje podatkowe stanowiące podstawę wpisu hipoteki zostały uchylone. Prawomocnym wyrokiem z dnia 12 grudnia 2007 r. Sąd Rejonowy w G. ustalił, że w księdze wieczystej prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości wpisana jest hipoteka przymusowa kaucyjna do kwoty 149 419 zł na rzecz Urzędu Skarbowego w G., a dalej idące powództwo oddalił.

W dniu 4 lutego 2008 r. A. Ł. i P. Ł. darowali pozwanej: córce A. i siostrze P., opisaną wyżej nieruchomości. W akcie notarialnym wskazano, że w dziale IV księgi wieczystej prowadzonej dla nieruchomości wpisana jest hipoteka ustawowa w kwocie 157 347 zł na rzecz Urzędu Skarbowego w G. a w dziale III wpisane jest ostrzeżenie o wszczęciu egzekucji na wniosek komornika z dnia 3 sierpnia 2000 r. Darczyńcy oświadczyli też w akcie notarialnym, że nieruchomość tę nabyli w dniu 4 grudnia 1993r. jako wspólnicy spółki cywilnej B. w G., która została zlikwidowana i obecnie oni są współużytkownikami wieczystymi i współwłaścicielami nieruchomości z udziałami po ½ części.

W dniu 10 grudnia 2008 r. pozwana wystąpiła do Sądu Rejonowego w G. z powództwem o wykreślenie z przedmiotowej księgi wieczystej wpisanej tam hipoteki na rzecz Urzędu Skarbowego, wskazując, że została ona wpisana bezprawnie za zobowiązania podatkowe spółki cywilnej B., nie dotyczyła właścicieli nieruchomości A. i P. Ł., którzy nigdy nie byli właścicielami takiego przedsiębiorstwa. Powołała się też na brak decyzji wydanej na podstawie art. 115 ordynacji podatkowej o odpowiedzialności wspólników za zaległości spółki cywilnej z tytułu podatku VAT, stwierdzając, że w tej sytuacji ich zobowiązania podatkowe nie istnieją i brak podstaw do istnienia hipoteki na nieruchomości stanowiącej ich współwłasność. Prawomocnym wyrokiem z dnia 23 lutego 2010 r. Sąd Rejonowy w G. oddalił powództwo.

Rozpoznając roszczenie dochodzone w obecnej sprawie, Sądy obu instancji przede wszystkim nie podzieliły zarzutu pozwanej niedopuszczalności drogi sądowej, stwierdzając, że roszczenie o zasądzenie od dłużnika hipotecznego kwoty określonej w hipotece, obciążającej jego nieruchomość, ma charakter cywilnoprawny i jako sprawa cywilna należy do drogi sądowej zgodnie z art. 1 i 2 k.p.c.

Wskazały, że w świetle art. 65 i art. 75 u.k.w.h. wierzyciel hipoteczny w celu uzyskania tytułu wykonawczego upoważniającego go do prowadzenia egzekucji na podstawie hipoteki ustanowionej na nieruchomości osoby trzeciej, musi uzyskać tytuł wykonawczy przeciwko tej osobie, którym może być wyrok zasądający od niej na jego rzecz kwotę zabezpieczoną hipoteką, z ograniczeniem odpowiedzialności

właściciela nieruchomości do tej nieruchomości i do wysokości hipoteki przymusowej, zgodnie z art. 319 k.p.c.

W ocenie Sądów, nieuzasadniony jest zarzut pozwanej, że ustanowiona hipoteka wygasła wobec likwidacji spółki cywilnej B., której zadłużenie podatkowe zostało zabezpieczone tą hipoteką, a nie wydano decyzji o odpowiedzialności osobistej wspólników za te zobowiązania. Sądy wskazały, że zobowiązanie podatkowe spółki cywilnej zabezpieczone hipoteką powstało, gdy prowadziła ona jeszcze działalność i wtedy też wydano decyzję stanowiącą podstawę wpisu hipoteki. Przez czas istnienia spółki, tj. do października 2002 r. nie było podstaw do wydania decyzji o odpowiedzialności wspólników za zobowiązania podatkowe spółki, a po zakończeniu działalności przez spółkę wydanie takiej decyzji nie było już możliwe z uwagi na upływ 5-letniego terminu przedawnienia wobec wspólników, przewidzianego w art. 70 § 1 ordynacji podatkowej. Natomiast zgodnie z art. 70 § 8 ordynacji zobowiązanie podatkowe spółki, jako zabezpieczone hipoteką, nie wygasło, gdyż nie uległo przedawnieniu. Podstawą wpisu hipoteki przymusowej była decyzja w przedmiocie wymiaru podatku od towarów i usług wydana wobec spółki w dacie, gdy ona istniała. Decyzja ta nie może być zmieniona jak również nie ma podstaw do ponownego orzekania w tym przedmiocie, a fakt, że nie wydano decyzji o odpowiedzialności podatkowej wspólników spółki cywilnej, nie ma wpływu na funkcjonującą w obrocie prawnym decyzję określającą wymiar podatku od towarów i usług wobec spółki cywilnej, której zobowiązanie zostało zabezpieczone hipoteką. Wobec zbycia przez wspólników zlikwidowanej spółki cywilnej nieruchomości obciążonej hipoteką, pozwana jako nabywca stała się dłużnikiem rzeczowym strony powodowej i wniesione wobec niej powództwo jest uzasadnione.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach pozwana w ramach pierwszej podstawy zarzuciła naruszenie art. 65 § 1 u.k.w.h. w zw. z art. 108 § 1, art. 115 § 1 i 2 przez nieprawidłowe zastosowanie i bezpodstawne przyjęcie, że nie istnienie w chwili obecnej dłużnika osobistego, którym z tytułu podatku od towarów i usług była spółka cywilna „B.” i brak decyzji przenoszącej odpowiedzialność za jej zobowiązania podatkowe na wspólników spółki cywilnej nie stoi na przeszkodzie do przyjęcia, iż pozwana stała się dłużnikiem rzeczowym wobec nabycia od byłych wspólników spółki cywilnej przedmiotowej nieruchomości.

W ramach drugiej podstawy zarzuciła naruszenie przepisów prawa procesowego, skutkujące nieważnością postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 1 w zw. z art. 386 § 2 k.p.c. z powodu niedopuszczalności drogi sądowej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie jest uzasadniony najdalej idący zarzut nieważności postępowania z powodu niedopuszczalności drogi sądowej (art. 379 pkt 1 w zw. z art. 386 § 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 1 k.p.c., przedmiotem regulacji kodeksu postępowania cywilnego jest postępowanie sądowe w sprawach z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy, ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego kodeksu stosuje się na mocy ustaw szczególnych. Wymienione sprawy są sprawami cywilnymi, podlegającymi rozpoznaniu przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy, chyba że określony przepis ustawy przekazuje je do rozpoznania sądów szczególnych lub innych organów (art. 2 § 1 i 3 k.p.c.).

Ocena sprawy na płaszczyźnie art. 1 i art. 2 k.p.c. zależy przede wszystkim od przedmiotu procesu, a więc od przedstawionego przez powoda pod osąd roszczenia oraz wskazanego przez niego stanu faktycznego, będącego podstawą tego roszczenia. Dopuszczalność drogi sądowej zależy więc od okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda oraz od roszczenia zgłoszonego na ich podstawie (porównaj między innymi postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999/9/161).

Droga sądowa jest dopuszczalna, jeżeli powód zgłosił roszczenie procesowe sformułowane jako żądanie zasądzenia, ustalenia lub ukształtowania stosunku prawnego lub prawa, dotyczące równorzędnych podmiotów i oparł je na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych (porównaj między innymi postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1998 r. I CKN 1000/97, OSNC 1999/1/6, uchwałę składu siedmiu sędziów z dnia 5 kwietnia 2006 r. III CZP 121/05, OSNC 2006/11/178 i postanowienie z dnia 21 marca 2013 r. III CZP 9/13, niepubl.).

Zgłoszone przez stronę powodową roszczenie o zasądzenie od pozwanej, jako dłużnika hipotecznego, określonej kwoty zabezpieczonej hipoteką, na rzecz

wierzyciela hipotecznego jest niewątpliwie roszczeniem cywilnoprawnym, opartym na fakcie obciążenia określoną hipoteką nieruchomości, a zatem niezależnie od tego jaka wierzytelność: cywilnoprawna czy publicznoprawna została zabezpieczona hipoteką, jest to roszczenie cywilnoprawne, oparte na zdarzeniu prawnym mogącym stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych, co sprawia, że zgodnie z art. 2 § 1 k.p.c. dopuszczalna jest droga sądowa do jego dochodzenia, skoro sprawy takie nie zostały przepisem szczególnym przekazane do właściwości innych organów (art. 2 § 3 k.p.c.).

W literaturze i orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że wierzyciel, który chce zaspokoić wierzytelność zabezpieczoną hipoteką z tejże hipoteki ustanowionej na nieruchomości stanowiącej własność osoby niebędącej jego dłużnikiem osobistym, musi przedstawić tytuł wykonawczy przeciwko dłużnikowi hipotecznemu, a takim tytułem może być wyrok sądu zasądający należność zabezpieczoną hipoteką od dłużnika hipotecznego na rzecz wierzyciela z ograniczeniem odpowiedzialności dłużnika hipotecznego jedynie do nieruchomości obciążonej hipoteką i do wysokości tej hipoteki (porównaj między innymi orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 1997 r. I CKU 78/96, z dnia 16 lipca 2003 r. V CK 19/02 i z dnia 25 sierpnia 2004 r. IV CK 606/03, niepubl.). Jak wskazano wyżej, taka sprawa jest sprawą cywilną, niezależnie od tego jaka wierzytelność została zabezpieczona hipoteką.

Wbrew twierdzeniom skarżącej, stanowiska tego nie podważa uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2010 r. III CZP 20/10 (OSNC 2010/12/158), stwierdzająca, że zaspokojenie z przedmiotu zastawu skarbowego następuje na podstawie wydanego przeciwko podatnikowi administracyjnego tytułu wykonawczego także wtedy, gdy właścicielem tego przedmiotu nie jest podatnik, a zatem nie jest potrzebne wydanie odrębnej decyzji administracyjnej o odpowiedzialności właściciela przedmiotu zastawu za zobowiązania podatnika. Stanowiska tego nie można bowiem odnieść do zaspokojenia wierzytelności (także podatkowej) z nieruchomości obciążonej hipoteką, gdy właścicielem nieruchomości jest osoba trzecia a nie dłużnik osobisty wierzyciela. Zgodnie bowiem z art. 75 u.k.w.h. w związku z art. 776 i art. 777 k.p.c., jak również zgodnie z art. 2 i art. 110 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji

(jedn. tekst: Dz. U. z 2012 r., poz. 1015 ze zm.), niezależnie od tego, czy egzekucję z nieruchomości obciążonej hipoteką prowadzi się dla zaspokojenia należności publicznoprawnych (podatkowych) czy cywilnoprawnych, egzekucja taka może być prowadzona jedynie w celu wyegzekwowania należności pieniężnych określonych lub ustalonych tylko w ostatecznej decyzji administracyjnej lub wynikających z orzeczenia sądu zaopatrzonego w klauzulę wykonalności. Jeżeli zatem należności podatkowe dłużnika osobistego zostały zabezpieczone na nieruchomości, która stała się później własnością osoby trzeciej, wierzyciel, chcąc zaspokoić tę wierzytelność z nieruchomości obciążonej hipoteką, musi uzyskać tytuł wykonawczy przeciwko osobie trzeciej będącej właścicielem tej nieruchomości, a tym tytułem może być, jak wskazano wyżej, wyrok sądu zasądzający od dłużnika hipotecznego na rzecz wierzyciela hipotecznego określoną kwotę wynikającą z zabezpieczenia hipotecznego, zawierający odpowiednią klauzulę ograniczającą odpowiedzialność dłużnika hipotecznego.

Przechodząc do rozważenia opartego na pierwszej podstawie kasacyjnej zarzutu wygaśnięcia hipoteki z powodu nieistnienia wierzytelności zabezpieczonej hipoteką w wyniku likwidacji dłużnika osobistego - spółki cywilnej - którego dług podatkowy został zabezpieczony hipoteką, należy stwierdzić, że zgodnie z art. 94 u.k.w.h., hipoteka, jako prawo akcesoryjne, nie może - co do zasady - istnieć bez wierzytelności, którą zabezpiecza. Jedną z przyczyn wygaśnięcia zobowiązania może być utrata bytu prawnego przez dłużnika, jednak tylko wtedy, gdy brak jest następcy prawnego, który przejął odpowiedzialność za długi zlikwidowanego podmiotu. Jak przyjmuje się w bowiem w literaturze i orzecznictwie, utrata bytu prawnego przez dłużnika na ogół nie powoduje wygaśnięcia wierzytelności obciążającej tego dłużnika osobiście i rzeczowo, gdyż z reguły jest następstwo prawne i następca prawny przejmuje całość lub część praw i obowiązków dłużnika (porównaj między innymi orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2007 r. II CSK 240/07, z dnia 7 października 2008 r. III CSK 112/08, z dnia 10 lutego 2012 r. II CSK 325/11 i z dnia 6 lipca 2012 r. V CSK 394/11, niepubl.).

Wyrażane jest też stanowisko, że mogą istnieć zobowiązania, mimo utraty bytu prawnego dłużnika osobistego, jeżeli charakter wierzytelności umożliwia zaspokojenie z substratu majątkowego pozostałego po zlikwidowanej osobie

prawnej czy też z zabezpieczeń tej wierzytelności na przedmiotach osób trzecich (porównaj wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 r. I CSK 369/11, niepubl.).

Rozważenia zatem wymaga, czy likwidacja spółki cywilnej „B.”, prowadzonej przez A. Ł. i P. Ł., której dług podatkowy został zabezpieczony przedmiotową hipoteką, spowodowała wygaśnięcie tego długu, a tym samym wygaśnięcie hipoteki. Dług podatkowy spółki został zabezpieczony hipoteką, dawniej przymusową, a obecnie ustawową, na nieruchomości wchodzącej do majątku spółki cywilnej, która w świetle art. 7 ust.1 ordynacji podatkowej, była podatnikiem, zaś jej wspólnicy byli osobami trzecimi w rozumieniu art. 115 ordynacji. Zgodnie natomiast z art. 863 k.c., nieruchomość nabyta przez wspólników w czasie trwania spółki cywilnej do jej majątku, stanowiła współwłasność łączną wspólników A. i P. Ł. Po rozwiązaniu spółki cywilnej, nieruchomość ta stała się z mocy prawa (art. 875 k.c.) współwłasnością w częściach ułamkowych wspólników A. i P. Ł. i oni też przejęli z mocy prawa, na podstawie tego samego przepisu, odpowiedzialność za długi zlikwidowanej spółki, w tym także za jej długi publicznoprawne. Skoro zatem są następcy prawni zlikwidowanej spółki cywilnej, którzy z mocy prawa (art. 875 k.c.) ponoszą odpowiedzialność za jej długi, także podatkowe i stali się współwłaścicielami w częściach ułamkowych nieruchomości obciążonej hipoteką za długi podatkowe zlikwidowanej spółki, to brak jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, że wierzytelność podatkowa zlikwidowanej spółki zabezpieczona tą hipoteką wygasła. W tej sytuacji dla ich odpowiedzialności za dług podatkowy spółki cywilnej zabezpieczony hipoteką na nieruchomości stanowiącej ich współwłasność nie ma znaczenia brak decyzji administracyjnej wydanej na podstawie art. 115 ordynacji podatkowej, gdyż za dług ten odpowiadali oni nie jako osoby trzecie na podstawie art. 115 ordynacji, lecz na podstawie art. 875 k.c., jako następcy prawni zlikwidowanej spółki cywilnej oraz na podstawie art. 65 w zw. z art. 75 u.k.w.h., jako współwłaściciele nieruchomości obciążonej hipoteką za ten dług, a więc dłużnicy rzeczowi.

Skoro zatem dług podatkowy zlikwidowanej spółki cywilnej nie wygasł, nie wygasła też wierzytelność strony powodowej z tego tytułu zabezpieczona hipoteką, a więc nie wygasła również hipoteka, co zresztą stwierdziły także Sądy we wskazanych wyżej sprawach o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym

stanem prawnym i o wykreślenie hipoteki. Pozwana, jako nabywca nieruchomości obciążonej tą hipoteką, stała się dłużnikiem rzeczowym strony powodowej, zobowiązanym do zaspokojenia wierzyciela tylko z tego powodu, że została właścicielką nieruchomości obciążonej hipoteką (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 2 września 1983 r., III CZP 40/83, OSNC 1984/4/46 oraz wyroki z dnia 24 listopada 1998 r. I CKN 864/98, OSNC 1999/6/111 i z dnia 10 września 1999 r., III CKN 331/98, OSNC 2000/3/57).

Z tych wszystkich względów za nieuzasadnione należało uznać również kasacyjne zarzuty naruszenia prawa materialnego, co prowadziło do oddalenia skargi kasacyjnej na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i zasądzenia od pozwanej na rzecz strony powodowej kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 w zw. z art. 108 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.